

şiiir bir sonrakiyle birlikte neşredilmiştir. **6. Tenbîhü'l-iḥvân fi zikri'l-aḥzân.** Salaga'da yaşanan iç savaşla birlikte ortaya çıkan ahlâk çöküşü ve iyi yönetimin so na ermesine dair 1904'te kaleme alınan 248 mısradan oluşur (İng. trc. B. G. Martin, "Two Poems by Al-Hajj Umar of Kete-Krachi: Tāl Al-Munafa fi Dhikr Al-Munazzaa and Tanbîh al-Ikhwân fi Dhikr Al-Ahzân", J. A. Braimah – J. R. Goody, *Salaga: The Struggle for Power*, London 1967, s. 189-209). **7. Târîḥu iḳlîmi Eşenti.** Asante'de erken dönem müslüman yerleşimini konu alan bir eserdir. **8. Terbî'u Kitâbi'z-Zühd ve'l-vaşîyye.** Hz. Hüseyin'in oğlu Ali Zeynelâbidîn'in eseri üzerine yazılmıştır (Kahire 1367/1947, *el-Ḳaşâ'idü'l-aşriyyât* adlı mecmua içinde). **9. Serḫatü'l-verîḳa fi 'ilmi'l-vesîḳa** (Kahire 1334, 1959, müellifin Ali b. Hüseyin es-Seccâd'ın [Ali Zeynelâbidîn] eserine dair kaleme aldığı *Terbî'u Kitâbi'z-Zühd ve'l-vaşîyye* adlı kitabıyla birlikte bir mecmua içinde; nşr. ve trc. I. A. Ogunbiyi, "The Thornless Leafy Tree Concerning the Knowledge of Letter-Writing", *Research Bulletin: Centre of Arabic Documentation*, IX/9, 1973-74, s. 1-68; Ibadan 1975). **10. Tunkuyawa.** 1918-1919 yıllarındaki grip salgını dolayısıyla yazılmış altmış dört mısradan oluşan bir şiir olup başlığı Hevsâ dilinde, metni Arapça'dır (faksimile nşr. ve İng. trc. M. O. A. Abdul, "Literacy in an illiterate Society", *Research Bulletin: Centre of Arabic Documentation*, XI, 1975-76, s. 13-25).

Hevsâ Dilinde. 1. Wakar Nasara. Avru-palılar'ın gelişi, sağlık koruma ve yol yapım çalışmalarının övüldüğü, 1903'te yazılmış, 203 mısradan oluşan şiirdir. **2. Tarihin Kabi** (nşr. ve Alm. trc. H. Sölken, "Die Geschichte von Kabi nach Imam Umaru", *Mitteilungen des Instituts für Orientforschung*, VII, 1959-60, s. 123-162). **3. Tarihin Kasar Hansa** (nşr. ve Alm. trc. Adam Mischlich, "Über Sitten und Gebräuche in Hausa", *MSOS*, X, 1907, s. 155-181; XI, 1908, s. 1-81; XII, 1909, s. 215-274). **4. Tarihin İlorin** (nşr. Stefan Reichmuth, "Imam Umaru's Account of the Origins of Ilorin Emirate: A Manuscript in the Heinz Sölken Collection, Frankfurt", *Sudanic Africa*, IV, Bergen 1993, s. 155-173). **5. Kundin wakokin İmru al-Qays dan Hujri.** İmruülkays b. Hucr'a ait divanın Hevsâ diline çevirisidir (bk. R. S. Rattray, "Hausa Poetry", *Essays Presented to C. G. Seligman*, ed. E. E. Evans-Pritchard ve dğr., Oxford 1934, s. 255-265) (eserlerinin bir listesi, yazma nüsha ve neşirleri için bk. Hunwick, IV, 588-594).

BİBLİYOGRAFYA :

Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 76, 483; T. Hodgkin, "The Islamic Literary Tradition in Ghana", *Islam in Tropical Africa* (ed. I. M. Lewis), Oxford 1966, s. 453-456; J. Goody, "Restricted Literacy in Northern Ghana", *Literacy in Traditional Societies* (ed. J. Goody), Cambridge 1968, s. 219-220, 242-243; Talatu Mustapha, *A Historiographical Study of Four Works of al-Hajj Umar Ibn Abi Bakr of Kete-Krachi* (yüksek lisans tezi, 1970), McGill University Institut of Islamic Studies; J. O. Hunwick, "The Arabic Qasida in West Africa: Forms, Themes and Contexts", *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa* (ed. S. Spel – C. Shackle), Leiden 1996, I, 89-90, 95-96; a.mlf. v.dğr., "Writers of the Greater Voltaic Region", *Arabic Literature of Africa: The Writings of Western Soudanic Africa* (ed. J. O. Hunwick v.dğr.), Leiden 2003, IV, 586-594; S. Pilaszewicz, *Hausa Prose Writings in Ajami by Alhaji Umaru*, Berlin 2000; M. Saani Ibrahim, *The Tijaniyya Order in Tamale, Ghana: Its Foundation, Organization and Role* (yüksek lisans tezi, 2002), McGill University Institute of Islamic Studies, s. 3, 13, 34, 66-68; Abdulai Iddrisu, *Contesting Islam in Africa: Homegrown Wahhabism and Muslim Identity in Northern Ghana, 1920-2010*, Durham 2012, s. 29, 34-37, 40-42, 46-49; M. Al-Munir Gibrill, *A Structural-Functional Analysis of the Poetics of Arabic Qasidah: An Ethnolinguistic Study of Three Qasidahs on Colonial Conquest of Africa by Al-Hajj Umar b. Abi Bakr b. Uthmân Krachi (1858-1934)* (doktora tezi, 2015), Indiana University Department of Near Eastern Languages and Cultures.

ENES KABAKCI

SALIRLAR

Çin'de müslüman bir Türk topluluğu.

Batı literatüründe Salar olarak geçer. Bugün Çin'in Çinghay (Qinghai) eyaletinde yaşayan ve Türkçe konuşan müslüman bir halktır. Bölge başşehrinin adı Şiniñ ise de (Xining) Salırlar'ca Siliñ diye anılır. Salırlar, Çinghay'ın Şunhua kasabası ve çevresindeki köylerde yaşarlar. Hualoñ Huyzu özerk nahiyesinin Gandu kasabasında Gansu eyaletinin Cişişen Baven Salır Özerk Bölgesi'nde Dahecıya nahiyesinde dağınık biçimde Şiniñ'de ve bu şehre bağlı Huañnen, Haipei, Haişi, Hainan bölgelerinde de bulunurlar. Yine az sayıda Salır Sincan (Xinjiang) Uygur Özerk Bölgesi'nin İli şehrine yakın bölgededir. Salırlar'ın dili en çok Oğuz grubu Türk dillerine yakındır, ancak çeşitli yönlerden Oğuzlar'dan ayrılırlar. İli Salırları'nın dili Uygurca'nın etkisi altındadır. Çinghay sınırları dışında Gansu bölgesinde bulunanlar Salırca'yı bir ölçüde unutmışlardır. Salır bölgesinde ana geçim kaynakları tarıma dayalı iken bölge dışına çıkanlar ticaretle uğraşmakta ve lokanta işletmeciliği yapmaktadır. Salırlar kendi yerleşimlerinde karışık halde değilse de

Salır özerk bölgesinde bulunan Gaizi (Jiezi) köyündeki cami-medresenin harim kısmı

Gaizi köyündeki caminin minaresi

büyük şehirlerde Döngen (Dungan veya Hui-tse / Huizu) olarak bilinen müslüman Çinliler'le bir arada yaşarlar (ayrıca bk. DÖNGEN).

Köken olarak Oğuz boylarından olan Salırlar kendi aralarındaki rivayete göre bu bölgeye XIV. yüzyılda Semerkant'tan gelip yerleştiler. Çin'de Mançu hânedanı döneminde inançları dolayısıyla çeşitli baskılara uğradıkları, Mançu yönetimiyle sorunlar yaşadıkları bilinir. Bunun sonucunda da önemli sayıda Salır yapılan çarpışmalarda hayatını kaybetti. Çinliler, Salırlar'ı Sala, Salazu diye adlandırır. Batı'daki adlandırma da Çince'den gelir. Çince olarak bu isim daha önce "sa-la-er" şeklinde olmalıdır. Buradan da salar söyleyişi çıkabilir. Bu durum muhtemelen Mançuca'nın etkisiyle de ilgilidir. Salırlar kendilerini ve özerk bölgelerini Salır olarak adlandırır. Bu isme ilk defa *Dîvânü lugâti't-Türk'te*, Oğuz boylarının adları sayılırken ve boy kelimesinin adı açıklanırken salgur şeklinde yer verilir. Buradan da Oğuzca'nın tabii, tarihî gelişimi sonucu salur ve salır adları ortaya çıkar (ayrıca bk. SALGURLULAR; SALUR). Günümüzde nüfusları 130.000'e (2010 yılı) ulaşan Salırlar'ın ana dilde eğitimleri yoktur, Çince öğrenim görürler. İslâmî eğitim Sanlanbahai ilçesine bağlı Gaizi / Jiezi köyünde Gaizi Mişit adı verilen bir medresede yapılır. Burası hem cami, hem medrese, hem de etnografya mü-

zesidir. Medrese içerisinde yer alan bu küçük müzede çeşitli yazmalar ve atalarının Semerkant'tan getirdiğine inandıkları Kur'an yazması bulunur. Salırca'ya ait az sayıda Arap harfli kaynak da vardır. Her ne kadar Salırca yazı dili olmasa da Salır aydınları yılda iki defa Çince ve Salırca olarak (Latin harfleriyle) *Suini Salır* adıyla bir dergi çıkarmaktadır. Bu dergide şairlere, kısa hikâyelere, dil ve etnografya çalışmalarına yer verilir. Her geçen gün Türkiye'deki Latin alfabesiyle internette çeşitli malzemeleri paylaşmakta, arttırmaktadırlar.

Huizu / Dungan müslümanlarıyla benzer gelenekleri bulunan Salırlar, Dunganlar'a benzer kıyafet giyerler. Erkekler beyaz bir takke, kadınlar ise siyah, arkaya doğru uzanan bir başlık takarlar. Müslüman Dunganlar'la olan yakın ilişkilerinin yanı sıra komşu Tibetliler ile de çok iyi ilişkileri vardır. Dillerinde Tibetçe kelimeler de kullanılır. İlkokula kadar esas olarak İslâmî geleneklere göre isim alan Salırlar ilkokuldan itibaren Çince'ye dayalı adlar kullanırlar. Ancak soyadları genellikle Muhammed sözünün kısaltılmış Çince şekli olan Ma veya Han'dır. Salırlar genelde kendi aralarında evlenirlerse de eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte bu durum değişti, eğitimli Salır gençleri Dunganlar'la da evlenmeye başladı. Bu ise hızlı bir değişime yol açtı. Aile içerisinde Çince konuşulması giderek yaygın hale gelmekte, Salırca unutulmaya yüz tutmaktadır. Salırlar ses yapısı ve söz varlığı açısından Çin'de ve Orta Asya'daki Türk dillerinden ayrılırlar. Meselâ Orta Asya Türk dillerinde (Çin'deki Uygurca dahil) sağ (yön) için "oñ", çiçek için "gul / gü", ekmeğin için "nan" kullanılırken Salırca'da "sıh (< sağ)", "cicek / cecek", "emiñ" sözlerine yer verilir. Bugüne kadar Türk dilleriyle ilgili hazırlanan el kitaplarında Salırca her zaman Sarı Uygurca ile birlikte tek maddede ele alınmışsa da bu uygun değildir. Salırlar'ın dilinin Sarı Uygurca ile bir ilgisi olmadığı gibi kültürel ve coğrafi bağları da yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

G. N. Potanin, "Sobraniye slov salarskago narçiya", *Tanğutsko-tibetskaya okraina Kitaya i tsentral'naya Mongoliya II*, S. Peterburg 1893, s. 426-434; W. W. Rockhill, *Diary of a Journey through Mongolia and Tibet in 1891 and 1892*, Washington 1894, s. 373-376; E. R. Tenişev, *Salarskiy yazık*, Moskva 1963; a.mlf., *Salarskiye teksti*, Moskva 1964; a.mlf., *Stroy salarskogo yazıka*, Moskva 1976; a.mlf., "Otnvok iz <<istorii salarov>>", *Eurasia Nostratica: Festschrift für Karl Heinrich Menges*, Wiesbaden 1977, s. 237-248; Lián-yún Lín, *Sālā-Hàn Hân-Sālā cihui*, Chéngdū 1992 (Salırca-Çince, Çince-Salırca kısa

sözlük); Abdurishid Yakup, *An İli Salar Vocabulary*, Tokyo 2002; A. M. Dwyer, *Salar: A Study in Inner Asian Language Contact Processes*, Wiesbaden 2007; a.mlf., "The Turkic Strata of Salar: An Oghuz in Chaghatay Clothes?", *Turkic Languages*, II (1998), s. 49-83; N. N. Poppe, "Remarks on the Salar Language", *HJAS*, XVI/3-4 (1953), s. 438-477; L. Schram, "The Monguors of the Kansu-Tibetan Frontier. Their Origin, History, and Social Organization", *Transactions of the American Philosophical Society*, new series, XLIV/1 (1954), s. 1-138; Zsuzsa Kakuk, "Textes salars", *AOH*, XIII/1-2 (1961), s. 95-117; a.mlf., "Un vocabulaire salar", *a.e.*, XIV/2 (1962), s. 173-196; a.mlf., "Sur la phonétique de la langue salare", *a.e.*, XV (1962), s. 161-172; Yong-Song Li, "Zur Etymologie von Salarisch vuli 'für, wegen'", *ZDMG*, CLV/1 (2005), s. 141-146; Mehmet Ölmez, "Oğuzların En Doğudaki Kolu: Salırlar ve Dilleri", *TDL*, CII/732 (2012), s. 38-43.

MEHMET ÖLMEZ

SALİBÂ, Cemil

(جميل صليبا)

Cemil b. Habîb
b. el-Hûrî Dâvûd Salîbâ
(1902-1976)

Suriyeli felsefe tarihçisi
ve fikir adamı.

7 Şubat 1902'de Lübnan'ın Bekâ' bölgesindeki Kar'un kasabasında doğdu. Ailesi Salîbâ (Salîbî) diye tanınır. Lübnan'da yapı işleriyle uğraşan babası Şam-Der'a yolunun inşası projesinde çalışmak üzere 1908'de Şam'a taşındı. Salîbâ, Şam'ın eski eğitim kurumlarından biri olan Asya Medresesi'nden 1914'te mezun oldu. Orta öğrenimine Osmanlı Mekteb-i Sultânîsi'nde devam etti. Suriye'nin Osmanlılar'ın elinden çıktığı 1918 yılına kadar okuduğu bu okuldan sonra Dimaşk'taki Medresetü't-tehîz'e geçti ve burayı 1921'de bitirdi. O sırada Fransız mandası altındaki Suriye'de Eğitim Bakanlığı'nın öğrenim görmek üzere Fransa'ya gönderdiği öğrenciler arasında yer aldı. Eğitimine Sorbonne Üniversitesi'nde devam etti. 1923'te eğitim ve genel psikoloji diploması, 1924'te felsefe lisansı, 1926'da hukuk lisansı aldı. Aynı üniversitede *Etude sur la métaphysique d'Avicenne* ve Fransız Sosyoloji Okulu'na göre bilgi teorisini ele aldığı *La théorie sociologique de la connaissance* adlı tezleriyle doktorasını tamamladı (1926). Özellikle İbn Sînâ metafiziği üzerine yaptığı çalışma Suriye'de yurt dışındaki yapılmış ilk felsefe doktorası olarak kayda geçti.

Cemil Salîbâ, Şam'a döndükten sonra 1927'de lise seviyesinde öğrenim veren Medresetü't-tehîz'de felsefe hocalığı yap-